

Onlar qədim Bakının əsrarəngiz içərişəhərinin sakinlə-riydilər. Gəlimli-gedimli dünyanın axarında bir-birini əvəz edən övladları var-dövlətli olsalar da, onlara ad-sanı, hörmət-izzəti qazandıran başqa zənginlikləri idi. Mülklərindən, neft quyularından, gəmilərindən, dükanlarından, meyvə və zəfəran bağlarından da çox xeyirxahlıqları ilə dillərə düşmüşdülər.

Xanlıqlar dövründə hakimiyyətin rəhbər vəzifələrində təmsil olunurdular. Hətta qohum olduqları Bakı xanı I Mirzə Məhəmməd xan Türkan kəndini Ağə Hacı Kərim bəyə (1694-1768) bağışlamışdı. Onun oğlu Ağə Hacı Mansur bəy (1731-1796) bu nəslin ən nüfuzlu, səxavətli nümayəndələrindən biri kimi tanındı. Elə bu nəslin davamçıları da Ağə Hacı Mansur bəyin xatirəsinə hörmət əlaməti olaraq adını özlərinə soyad götürdülər və Mansurbəyovlar kimi tanındılar.

Bakı camaatı isə ona sevgisini, rəğbətini içərişəhərdəki meydanların birinə onun adını verməklə bildirdi. Şəhərdə "Ağə Salah meydanı" belə yarandı.

Zamanın hökmüylə gələnlər gəldirdi. Və gedənlər elə bir ad qoyurdu ki, gələnlər üzərlərinə böyük məsuliyyət götürməli olurdular. Bu, yalnız saysız-hesabsız malı-mülkü idarə etmək demək deyildi. Ağə Salah bəydən sonra onun işlərini boynuna götürən kiçik oğlu Məşədi Məlik-Məmməd bəy (1845-1909), ya da bəzilərinin qısaca söylədiyi

Mansurovlar

Sahibkarlıqdan musiqiyə...

Mansurbəyovlar necə Mansurov oldular

Babası və atasının mirasına sahib çıxan Ağə Hüseyn bəy (1767-1829) onların yolunu davam etdirdi, əsasən, ticarətlə məşğul oldu. O, Türkan kəndinin, Keşlə, Xilə və Abşeronun digər kəndlərində əkinçilik sahələrinin, Mərdəkan və Şüvəlanda meyvə bağlarının, mal-qara sürülərinin, at ilxısının, neft quyularının sahibiydi.

XIX əsrin əvvəllərində şimaldan gələn belə qədim odlar diyarına yetişdi. Çar Rusiyası Azərbaycan xanlıqlarını işğal etməyə başladı. 1806-cı ildə imperiya qüvvələri Bakı xanlığının ərazilərini də zəbt etdi. Bundan sonra Mansurbəyovların da qara günləri başladı. Var-dövlətləri özlərində qalsa da, əksər səlahiyyətləri, bəylikləri əllərindən alındı. Beləcə, Mansurbəyovlar soyadı Mansurov oldu.

Ancaq həddindən artıq zəhmətsevər və bacarıqlı olan bu nəslin övladları çarizmin gətirdiyi ictimai-siyasi gərginliklərdən usanıb geri çəkilmədilər. Təzliklə Ağə Hacı Mansur bəyin nəvəsi Ağə Salah bəy (1800-1848) nəinki Rusiya, hətta uzaq ölkələrlə ticarət əlaqələri qurdu. Onun Bakı, Rusiya və İranın bir çox şəhərlərindəki dükanlarında çeşid-çəşid mallar satılırdı. Bu dükanlardan geyim, xəz, inşaat materialları, ağac, metal, məişət əşyaları, zərgərlik məmulatı, parfumeriya, bir sözlə, nə istəsən tapmaq olardı. Təcirlərin çoxundan fərqli olaraq Ağə Salah bəyin öz gəmiləri var idi. Bakıya mallar bu gəmilər vasitəsilə gətirilirdi.

Bakı şəhərinin

fəxri nəsilli vətəndaşı

Ağə Salah bəyin həm də çoxlu evləri, mülkləri və torpaq sahələri var idi. Ata-babaları kimi o da həmişə yoxsullara, imkansızlara əl tuturdu. İçərişəhərdə köhnə evləri alır, sökdürüb yerində meydanlar salır, küçələri, yolları genişləndirirdi ki, faytonlar rahat hərəkət etsin. Ağə Salah bəyin bu xeyirxah işləri Bakı şəhər rəhbərliyini belə bir qərar verməyə vadar etdi: çarizm səlahiyyətlərini, bəyliyin Mansurbəyovlardan alsa da, 1840-cı ildə Ağə Salah bəyi "Bakı şəhərinin fəxri nəsilli vətəndaşı" adına layiq gördü.

Məşədi Məlik bəy də bunu yaxşı bildirdi.

Bakı və Abşeronda ilk muğam məclisləri...

O, üç yaşında ikən atası Ağə Salah bəy vəfat etdi. Tərbiyəsilə anası Qızxanım və əmisi Ağə Hacı Əli bəy məşğul oldular. Yazıb-oxumağı uşaq yaşlarında mədrəsədə öyrəndi. Mansurovların sahibkarlıq xüsusiyyətləri ona da keçmişdi. Odur ki, işləri davam etdirməkdə çətinlik çəkmədi. Ancaq Məşədi Məlik bəyi öz cazibəsinə salan bir başqa aləm də vardı... Gənclik illərində böyük qardaşı Məşədi İsmayıl bəylə birlikdə poeziya və musiqiyə maraq göstərdi. Məşədi Məlik bəy tardə, kamançada, cürə sazında, qarmonda və dəfdə ifa etməyi öyrəndi. On səkkiz yaşından - 1863-cü ildən isə onun içərişəhərdəki evində muğam məclisləri quruldu. Məşədi Məlik bəy vağzalda və körpülərdə adam qoyur və onlara deyirdi: "Elə ki, gördünüz bir adam əlində musiqi aləti gəlir, onu mənim evimə gətirin". Azərbaycanın hər yerindən, Gürcüstandan, İrandan xanəndələr, musiqi ifaçıları gəlir, aylarla Məşədi Məlik bəyin evində qalır, muğam və poeziya məclislərində iştirak edir, burada əsl sənət məktəbi keçirdilər. Onun evində səslənən musiqilərin sədası hər yana yayılırdı. Qonşuluqda yaşayan molla qəzəblə lənət yağdırırdı: "Allah sizə qənim olsun, bu evdə şeytanlar yuva salıb". Digər qonşular mollaya gülürdülər.

Məşədi Məlik bəyin evinə, bağına gələn daimi qonaqları arasında o dövrün məşhur neft maqnatları Robert və Lüdvig Nobel qardaşları, Alfons de Rotsild, Bakının meri Stanislav Despot-Zenoviç, memarlar

İosif Qoslavski və İosif Ploşko, mühəndis-polkovnik Nikolay Avqustoviç fon der None, paytaxtın əsilzadələri, zadəganları da vardı.

Məşədi Məlik bəy muğamların şöbə və guşələrini, poeziyanı, xüsusən qəzəlləri gözəl bilirdi. O, ömrünü Azərbaycan incəsənətinin, mədəniyyətinin inkişafına həsr etdi. Gənc istedadlara himayədarlıq etdi, onların peşəkar kimi formalaşmalarına bacardı ki kimi yardım göstərdi.

Məşhur tarzən Sadıqcan, kamançaçı Mirzə Səttar, Seyid Mirbəyev, Hacı Hüsü, Mirzə Fərəc, Məşədi İsi, Əli Şirazi, Ağə Kərim Salik, keçəçi oğlu Məmməd, bala-xanlı Əli Zühab, şamaxılı Mirzə Məmmədhasən, şəkili Ələsgər, Ağə Səid oğlu Ağabala, Bülbülcan, Cəbbər Qaryağdıoğlu, Seyid Şuşinski, İslam Abdullayev və başqaları onun evində qurulan musiqi məclislərində iştirak edirdilər. Məşədi Məlik bəy Bakı və Abşeronda ilk muğam məclislərinin yaradıcısı kimi Azərbaycan musiqi mədəniyyəti tarixinin yaddaşında qaldı.

Oğlu Məşədi Süleyman bəy (1872-1955) onun davamçısı oldu. Bu dəfə də nəslin varidatını idarə etmək üçün layiqli seçim edilmişdi. Qardaşları, bacısı və həyat yoldaşı öz mülkiyyətinin idarə olunmasını ona görə Məşədi Süleyman bəyə etibar etdilər ki, idarəetmədə səriştəli, savadlı, məlumatlı idi. O, ilk təhsilini mədrəsədə aldıqdan sonra rus-tatar məktəbində oxumuşdu. Fars və ərəb dillərini mükəmməl bilir, rus dilində sərbəst danışır, fransız, alman, ingilis və bir az da italyanca söhbətləşməyi bacarırdı.

Məşədi Süleyman bəy icarədar və sahibkar idi. Bir sıra neft şirkətlərinə boru kəmərlərinin çəkilişi üçün özünün, ona etibar olunmuş torpaqları icarəyə verirdi. "Восточное Товарищество", "Русское Неф-

тяное Общество" (РУНО), "Русское Товарищество "Нефть", "Общество Борн", Товарищество "Бр.Мирзоевы и К", Товарищество "Арамазд", "Русское Нефтепромышленное Общество", Товарищество "Бр.Нобель", "Восточное общество Товарных Складов" və başqa şirkətlərlə müqavilələr bağlamışdı.

Məşədi Süleyman bəy atasının yalnız maddi deyil, həm də mənəvi varidatının sahibi oldu. İçərişəhərdəki evinin, Şüvəlandakı bağının qapılarını yenə ziyalılar, xanəndələr, musiqiçilər, şairlər açırdılar. Yəni muğam məclisləri qurulurdu. Çünki musiqi Məşədi Süleyman bəyin də ruhuna hopmuşdu. O da özünü muğamsız, musiqisiz təsəvvür edə bilmirdi. Məşədi Süleyman bəyi həm də məhir tarzən və muğam bilicisi kimi tanıyırdılar.

Onun başçılıq etdiyi Bakı muğam məclisləri 1935-ci ilə qədər davam etdi.

Bir sevimli məşğuliyyəti də vardı Məşədi Süleyman bəyin. Səyahət etməyi çox sevirdi. O, on bir dəfə bütün Avropanı, Şərq ölkələrini başdan-başa gəzib dolaşmışdı. Məşədi Süleyman bəy getdiyi ölkələrin mədəniyyəti ilə maraqlanırdı, mütləq konsert salonları və teatrlara baş çəkirdi, kübar məclislərində iştirak edirdi.

Azərbaycan musiqi sənətinin keşiyində

Əvvəllər maraq göstərdikləri musiqi sovet dövründə Mansurovların peşəkarcasına məşğul olduqları sənət sahəsinə çevrildi. Məşədi Süleyman bəyin kiçik qardaşı Mirzə Mansur bəy (1887-1967) Azərbaycan muğamlarının məhir bilicisi, musiqi nəzəriyyəçisi kimi tanındı, peşəkar tarzən kimi Sadıqcan məktəbinin ənənələrini davam etdirdi.

Sovet hakimiyyəti illərində konservatoriyada dərs deyən Mirzə Mansur bəy tələbələrində böyük sevgi ilə muğamları öyrədirdi. O, həm də muğam tədrisi proqramının müəlliflərindən biri oldu. Mirzə Mansur bəyin ifaçılıq ustalığını, muğamın sir-lərini dərinlən bilməsini Uzeyir bəy Hacıbəyli çox yüksək dəyərləndirirdi. 1930-cu illərin gənc bəstəkarları Tofiq Quliyev və Zakir Bağirov Uzeyir bəyin göstərişi ilə "Rast", "Zabul-segah" və "Dügah" muğamlarını onun ifasında nota köçürdülər. 1940-cı ildə Mirzə Mansur Mansurovun musiqi sahəsində böyük əməyi əməkdar incəsənət xadimi fəxri adı ilə mükafatlandırıldı.

O, həm də yaxşı tar ustası kimi tanınırdı. Rekonstruksiya etdiyi 4 tərən bir Ermitaj, biri Luvr, biri də İstanbul muzeylərindədir. Dördüncüsü isə Mirzə Mansur Mansurovun şəxsi tarı idi.

Azərbaycan musiqi mədəniyyəti tarixində bir ad da var - Azərbaycanın xalq artisti tarzən Bəhram Mansurov (1911-1985). O, Məşədi Süleyman bəyin oğlu idi və digər Mansurovlar kimi içərişəhərdə dünyaya göz açmış, boya-başə çatmışdı. Mansurovlar nəslinin musiqi yolunu Bəhram Mansurov zirvəyə apara bildi. Ömrünün 55 ilini Opera və Balet Teatrında tarzən kimi solist-konsertmeyster vəzifəsində çalışdı. UNESCO-nun Azərbaycan muğamları ilə ilk tanışlığı da 1967-ci ildə onun ifasında oldu. Sonralar UNESCO Bəhram Mansurovun ifa etdiyi Azərbaycan muğamlarını val, kaset, CD şəklində bütün dünyaya yaydı.

Məşədi Süleyman bəyin digər oğlu - Nadir (1916-1972) və Mirzə Mansurun oğlu Ənvər (1917-1941) də tarzən oldular. Ənvərin oğlu Arif Mansurov (1939-2003) isə respublikada təsərrüfatçı mütəxəssislərdən biri kimi tanındı, Nazirlər Kabinetinin aparatında çalışdı, Tikinti Materialları Nazirliyi, Ekologiya və Təbiətə Nəzarət Dövlət Komitəsinə rəhbərlik etdi. Xeyriyyəçilik əməllərini davam etdirən Arif Mansurovun Bakıya hədiyyəsi şair Əliəğa Vahidin Filarmoniya bağında (sonralar içərişəhərdə) qoyulan heykəli və Mərdəkanda Hacı Zeynalabdin Tağıyevin qəbirüstü abidə kompleksi oldu. Onun oğlu Ənvər Mansurovu (1969) Bakının məşhur "Şən və hərəcavablar" komandasının tərkibində MDB çempionu kimi tanıdılar.

Bəhram Mansurovun övladlarının üçü də - respublikanın əməkdar artisti, tarzən Elxan Mansurov (1955), xalq artisti, bəstəkar Eldar Mansurov (1952) və əməkdar mədəniyyət işçisi Aydın Mansurov (1953-2017) musiqi sənətini seçdilər. Elxan Mansurov Opera və Balet Teatrında tarzən kimi solist-konsertmeyster vəzifəsində çalışır, gənc xanəndələri muğam operalarında aparıcı partiyalarını ifasına hazırlayırdı. Aydın Mansurov Asəf Zeynallı adına Musiqi Texnikumunun xor dirijorluğu şöbəsini bitirdikdən sonra bir müddət musiqi məktəblərində müəllim işlədi, sonralar kinooperator sənətinə yiyələndi və bu sahədə çalışdı. Xalq artisti, bəstəkar Eldar Mansurov klassik janrdə yazılmış bir çox əsərin, kinofilmlərin və teatr tamaşalarına bəstələnməmiş musiqinin müəllifidir. O, muğamların tarixi və nəzəriyyəsi haqqında elmi məqalələrlə yanaşı, bir neçə kitabın da müəllifidir.

Bakı əsilzadələrindən olan Mansurovlar öz ömür yolları ilə göstərdilər və göstərməkdədirlər ki, bu millətin nəci, xeyirxah övladı olmaq üçün yalnız mal-pul gerek deyil. Bu dünyanın var-dövləti etibar-sızdır. Faydalı işlərlə könüllər və hafizələrə yazılanlar isə əbədidir.

Zöhrə FƏRƏCOVA,
"Azərbaycan"